

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի թեմայի ղեկավար, տ.գ.դ., պրոֆեսոր

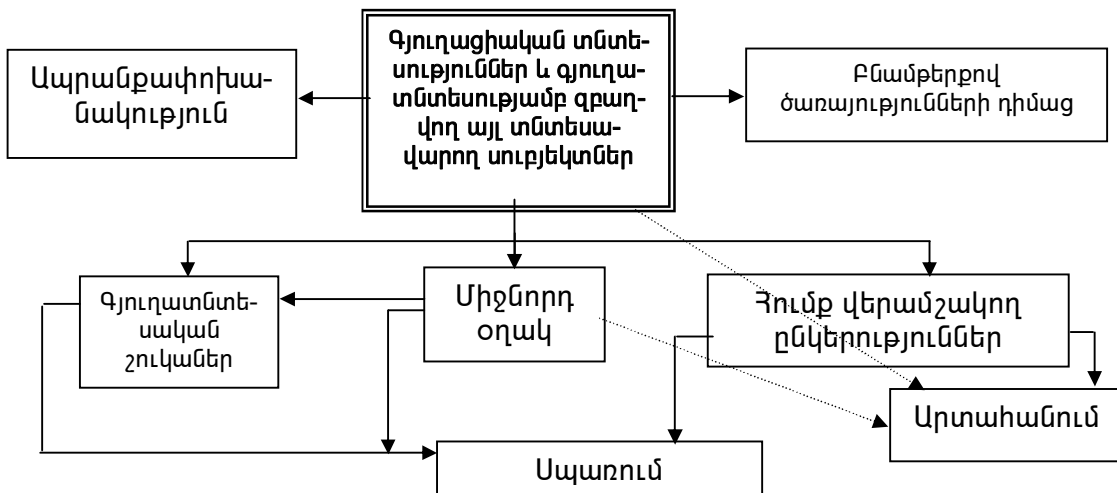
ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, տ.գ.դ.

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԵԾԱԾԱԽ
ՇՈՒԿԱՅԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ**

Հանրապետության ընդհանուր սոցիալ-տնտեսական իրավիճակով, ագրոպարենային ոլորտի ենթակառուցվածքների անբավարար գործունեությամբ և մի շարք այլ գործոններով պայմանավորված՝ գյուղատնտեսության առջև ներկայումս ծառայած կարևոր հիմնախնդիրներից է գյուղատնտեսական մթերքների իրացումը: Մի շարք հանգամանքներով և առաջին հերթին՝ հանրապետության բնակչության ցածր վճարունակ պահանջարկի հետևանքով, սննդամթերքի ներքին սպառման շուկան հազեցած է, և լուրջ խնդիրներ են ծառայած տեղական շուկայում գյուղատնտեսական մթերքների իրացման բնագավառում:

Գծանկարն 1

Գյուղատնտեսական մթերքների իրացման ուղղությունները

Հանրապետությունում արտադրվող գյուղատնտեսական մթերքների իրացումը հիմնականում կատարվում է հետևյալ ուղղություններով. իրացում՝ արտադրողների (գյուղացիական տնտեսությունների) կողմից շուկայում, իրացում՝ միջնորդ օղակների միջոցով, իրացում՝ գյուղատնտեսական հումք վերամշակող ընկերություններին, իրացում՝ վերամշակված տեսքով: Գյուղատնտեսական մթերքների իրացման ուղղությունները սխեմատիկ ձևով ներկայացված է ստորև տրված գծապատկերում:

Ըստ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության՝ հանրապետության գյուղացիական տնտեսությունների կողմից գյուղատնտեսական հիմնական մթերքների իրացման կառուցվածքը, 2010թ. տվյալներով ներկայացված է 1-ին աղյուսակում:

Բերված տվյալներից ակնհայտ է, որ գյուղատնտեսական մթերքների ապրանքայնության մակարդակը զգալիորեն ցածր է: Մթերքների նշանակալի մասը սպառվում է տնտեսություններում, ինչպես արտադրական կարիքների (սերմացու, անասնակեր), այնպես էլ անձնական օգտագործման համար: Ապրանքայնության միջին կշռված մակարդակը հանրապետության գյուղացիական տնտեսություններում 2010թ. կազմել է 55.8 %:

Հայաստանի Հանրապետության գյուղացիական տնտեսություններում գյուղատնտեսական մթերքների իրացման կառուցվածքը 2010թ. տվյալներով¹

(տոկոսներով)

	Գյուղատնտեսական մթերքների անվանումը	Գյուղացիական տնտեսությունների կողմից			Օգտագործվել է տնտեսությունում	Մնացորդը տնտեսությունում
		վաճառվել է	տրվել է ապրանքափոխանակման դիմաց	տրվել է բնամթերքով ծառայությունների դիմաց		
1	Հացահատիկային և հատիկաընդեղեն մշակաբույսեր	15.8	6.0	2.0	38.7	37.5
2	Կարտոֆիլ	28.3	6.1	0.6	30.1	34.9
3	Բանջարեղեն	67.3	6.5	0.5	20.3	5.4
4	Բոստան	85.2	6.6	0	8.2	0
5	Պտուղ	26.9	6.9	1.2	36.0	29.0
6	Խաղող	84.5	4.7	0.5	7.8	2.5
7	Միս	71.3	5.1	0.2	22.9	0.5
8	Կաթ և կաթնամթերք (վերածած կաթի)	44.7	4.3	0.4	41.4	9.2
9	Չու	29.8	10.3	0.3	59.6	0
10	Բուրդ	28.1	9.5	0.3	22.8	38.3
11	Մեղր	44.9	4.6	0.7	31.6	18.2

Գյուղացիական տնտեսությունները, կարելի է ասել, որոշակիորեն ունեն բնամթերային բնույթ: Այսպես, օրինակ, հացահատիկային մշակաբույսերի (38.7%), կարտոֆիլի (30.1%), պտղի (36.0%), կաթի (41.4%), ձվի (59.6%), բրդի (22.8%), մեղրի (31.6%) զգալի մասն օգտագործվում է (սպառվում է) գյուղացիական տնտեսություններում: Բացի այդ առանձին մթերքների մնացորդը տնտեսությունում բավականին մեծ տեսակարար կշիռ ունի: Այսպես օրինակ նշված ցուցանիշը 2010թ.-ին հացահատիկի և կարտոֆիլի համար համապատասխանաբար կազմել է՝ 37.5 և 34.9%:

Ստեղծված իրավիճակում գյուղատնտեսությամբ զբաղվող տնտեսավարող սուբյեկտները հնարավորություն չեն ունենում վերարտադրության, տեխնիկական վերազինման և անհրաժեշտ արդյունավետության ապահովման համար:

Գյուղատնտեսական մթերքների ապրանքայնության մակարդակը տատանվում է մեծ սահմաններում, այն 2010թ. 23.8%-ից (հացահատիկային մշակաբույսեր) փոփոխվել է մինչև 91.8% (բոստան): Կախված գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության կառուցվածքից և իրացման պայմաններից, այն հանրապետության տարբեր մարզերի համար տարբեր է:

Գյուղատնտեսական մթերքների, մասնավորապես՝ խաղողի, պտղի և բանջարեղենի զգալի մասը գնվում է (մթերվում է) գյուղատնտեսական հումք վերամշակող ընկերությունների կողմից: Գյուղատնտեսական հումքի գնումների ծավալները 2006-2010թթ. ներկայացվում են 2-րդ աղյուսակում:

Շնորհիվ գյուղատնտեսական մթերքների վերամշակող արդյունաբերության աշխուժացման՝ գյուղատնտեսական հումք արտադրողների և վերամշակող կազմակերպությունների միջև պայմանագրային հարաբերությունների ներդրման. զգալիորեն բարելավել է գյուղատնտեսական մթերքների գնումների գործընթացը, սակայն այդ բնագավառում իրավիճակը դեռևս մնում է բարդ:

¹ Գյուղատնտեսական մթերքների իրացումը (օգտագործումը) գյուղացիական տնտեսությունների կողմից 2010 թվականին, ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, Երևան, 2010թ., էջ 5-10:

Հայաստանի Հանրապետությունում 2006-2010թթ. կատարված գյուղատնտեսական հումքի գնումների ծավալները

(հազ. տոննա)

Գյուղատնտեսական մթերքներ	2006թ.	2007թ.	2008թ.	2009թ.	2010թ.
Բանջարեղեն	67.6	57.1	39.0	32.3	29.7
Պտուղ	13.2	14.8	19.4	11.2	3.6
Խաղող	106.1	144.4	137.4	127.7	135.0

Գյուղատնտեսական արտադրանքի իրացման բնագավառում ստեղծված իրավիճակը հետևանք է ծառացած մի շարք հիմնախնդիրների, որոնցից կարելի է առանձնացնել.

- գյուղմթերքների և դրանց վերամշակումից ստացված արտադրանքի իրացման համակարգի անկատարելությունը: Մեծածախ շուկաների համակարգի բացակայությունը: Մեծածախ շուկաների բացակայության հետևանքով գյուղատնտեսական մթերքների շուկաներում, այսպես կոչված, տարերայնորեն և չվերահսկվող միջնորդների ձևավորումը, որոնք թելադրում են գները և գնում մթերքները իրենց կողմից վաճառելու կամ վերավաճառելու նպատակով, որը զգալիորեն բացասաբար է անդրադառնում գյուղացիական տնտեսությունների եկամուտների վրա,
- մթերքների ապրանքային տեսքի, փաթեթավորման և տարավորման անբավարար վիճակը,
- գնող-պահպանող-իրացնող (արտահանող) շղթայում կազմակերպված միջնորդական առևտրական կազմակերպությունների բացակայությունը,
- հարևան երկրների կողմից արտաքին շուկաներին կապող հաղորդակցության ուղիների շրջափակումը,
- վերամշակող ընկերությունների արտադրական հզորությունների օգտագործման ցածր մակարդակը և տեխնիկական հագեցվածության անբավարար վիճակը,
- սննդամթերքի նկատմամբ հանրապետության բնակչության գնողունակության ցածր մակարդակը,
- միջազգային չափանիշներին համապատասխանող սննդամթերքի անվտանգության համակարգի դեռևս ոչ լիարժեք գործունեությունը, սննդամթերքի իրացման, արտահանման գործընթացը խթանող իրավական դաշտի կատարելագործման անհրաժեշտությունը,
- տրանսպորտային փոխադրումների թանկությունը,
- արտահանման ենթակա վերամշակող արդյունաբերության արտադրանքն իր որակական հատկանիշներով դեռևս չի համապատասխանում եվրոպական չափանիշներին, հետևապես դրանց իրացումը հնարավոր է հիմնականում ԱՊՀ երկրներում, որն էապես նեղացնում է իրացման շուկայի շրջանակները,
- տեխնոլոգիաների անկատարության և փոխադրման հետ կապված դժվարություններով պայմանավորված՝ արտահանվող արտադրանքը բարձր գների պատճառով արտաքին շուկայում դառնում է ոչ մրցունակ:

Հիշատակված խնդիրների զգալի մասի լուծման հնարավորություններից է հանրապետությունում գյուղատնտեսական մեծածախ շուկայի համակարգի ձևավորումը և դրա գործունեության ապահովումը:

Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ պարենային մեծածախ շուկաների ստեղծումը հանդիսանում է ապրանքների տեղաբաշխման համակարգի վերակառուցման առաջին և անհրաժեշտ փուլ:

Ընդհանուր առմամբ պարենային մեծածախ շուկաների ձևավորումն ու զարգացումը աշխարհում ընթացել է հետևյալ երկու ուղղությամբ:

Առաջինը՝ այդ շուկաների համակարգի ստեղծումն ու կառուցումը կատարվել է պետության ֆինանսական աջակցությամբ, որի դեպքում պետությունը՝ իր միջոցների հաշվին գործարկում է առաջին մեծածախ շուկան և իրականացնում վերջինիս ամբողջ համակարգի ինտենսիվ զարգացման քաղաքականություն: Դրա վառ օրինակն է «Մերկասա» պետական ձեռնարկությունը (Իսպանիա), որն իր մեջ է ներառում երկրի ամբողջ տարածքով սփռված ավելի քան 20 շուկա, որոնք մատակարարում են ոչ միայն Իսպանիայի բնակչությունը, այլ նաև արտահանում են պարենամթերքը աշխարհի տարբեր երկրներ:

Երկրորդ ուղղությունը՝ դա պարենային մեծածախ շուկաների ստեղծման նպատակով ինչպես պետության, այնպես էլ շահագրգիռ այլ կողմերի միջոցների ներգրավումն է: Դրա օրինակներից է Մյունխենի մեծածախ շուկայի ստեղծումը:

Պարենային մեծածախ շուկաների ձևավորման միջազգային փորձը վկայում է այն մասին, որ դրանց ստեղծման ուղղությամբ առավել ակտիվ հետաքրքրություն են ցուցաբերում տեղական ինքնակառավարման և տարածքային կառավարման մարմինները, որոնք շահագրգռված են գյուղատնտեսական տարբեր արտադրատեսակները կանոնակարգված ձևով առևտրային ցանցեր մատակարարման համար, դրանով իսկ լուծելով քաղաքացիների պարենամթերքի պահանջարկի բավարարման խնդիրը:

Բացի նշվածից, կիրառվում են նաև այլ մոտեցումներ, որոնք շահադրդում են տեղական ինքնակառավարման մարմիններին (քաղաքային իշխանություններին) նոր մեծածախ պարենային շուկաների կառուցման ֆինանսավորման ուղղությամբ: Որպես կանոն, սկզբնական փուլում աշխարհի խոշորագույն քաղաքների կենտրոնական մասերում ձևավորվում էին չկազմակերպված մեծածախ շուկաներ, որոնք աստիճանաբար՝ ապրանքային հոսքերի ավելացման հետ մեկտեղ, սկսեցին առաջացնել բազմաթիվ տրանսպորտային, սանիտարական, սոցիալական, բնապահպանական և այլ հիմնախնդիրներ:

Մեծածախ շուկաների տեղափոխումը քաղաքից դուրս թույլ տվեց քաղաքային իշխանություններին բեռնաթափել քաղաքի կենտրոնը: Մեծածախ շուկաների տարածքում տեղավորված ենթակառուցվածքները (բանկեր, հասարակական սնունդ, ապահովագրական ընկերություններ, խանութներ) սկսեց արագ տեմպով զարգանալ, լուծելով ոչ միայն շուկայի մասնակիցների սպասարկման, այլ նաև նոր աշխատատեղերի ստեղծման հիմնախնդիրը: Օրինակ, Ֆրանսիայում նոր մեծածախ շուկաների բացման շնորհիվ 25 հազ. մարդ աշխատանք ստացան:

Մեծածախ շուկաները խոշոր առևտրական համակարգերի և մանր առևտրականների մեջ եղած մրցակցությունը մեղմացնելով, փրկեցին վերջիններիս սնանկացումից: Այնպիսի երկրներում, ինչպիսիք են ԱՄՆ-ը, Իսպանիան, Գերմանիան՝ մեծածախ շուկաները բարենպաստ պայմաններ ստեղծեցին մանրածախ առևտրի տարբեր տեսակների զարգացման համար:

Մեծածախ շուկաները կարևոր դեր սկսեցին խաղալ բնակչության առողջության բնագավառում: Առավել վառ դա արտահայտվում է ԱՄՆ-ում և Ավստրալիայում: Պետությունն օգտագործեց մեծածախ շուկայի տեղեկատվական ներուժը առողջության համար անվտանգ արտադրանքի նկատմամբ որակապես նոր գնողունակ պահանջարկի ձևավորման համար: Մեծածախ շուկաները սկսեցին ֆինանսավորել առողջ սննդի լայնածավալ գովազդը:

Միջազգային պրակտիկայում մեծածախ շուկայի հիմնական թիրախը դա շուտ փչացող արտադրանքն է:

Արտասահմանյան երկրներում կազմակերպված մեծածախ շուկաների ձևավորումը և գործունեությունը դիտարկվել է որպես տեղական արտադրողների արտադրանքի երաշխավորված իրացման մեխանիզմ, այսինքն տեղի է ունենում այդ տեղական արտադրողների պետական աջակցության գործընթաց:

Այսպիսով, այլ երկրների փորձը ցույց է տվել, որ ներկայումս շուտ փչացող արտադրանքի վերաբաշխման ամենամատչելի և արդյունավետ ձևը դա գյուղատնտեսական մեծածախ շուկաների կազմակերպումն է, և պատահական չէ, որ այդ երկրների կառավարությունները ակտիվ կերպով մասնակցում են նման շուկաների ստեղծման գործընթացին՝ սկսած

լայնածավալ ֆինանսավորումից մինչև այդ շուկաների արդյունավետ գործունեությունը խթանող համապատասխան օրենքների և նորմատիվային ակտերի ընդունումը:

Գյուղատնտեսական մթերքների իրացման բնագավառում հանրապետությունում ստեղծված ներկայիս իրավիճակը վկայում է, որ կարևոր է գյուղատնտեսական մթերքների մեծածախ առևտրական գործունեությամբ զբաղվող տնտեսավարող սուբյեկտների (միջնորդների) ձևավորման գործընթացը: Դրանք, հանդիսանալով արտադրողի և սպառողի միջև միջանկյալ օղակ, կիրականացնեն գյուղատնտեսական ապրանքների անմիջական գնումները գյուղացիներից և ապրանքաբաշխիչ համակարգում կկատարեն կանոնակարգող դեր: Միջնորդ կազմակերպությունները կվերացնեն գյուղատնտեսության և մանրածախ առևտրի շղթայի ապրանքների շարժի առկա խզումը, միաժամանակ գյուղացուն կազատեն նրան ոչ բնորոշ մթերքների իրացման հոգսերից:

Հանրապետությունում գյուղատնտեսական մթերքների իրացման հիմնախնդրի լուծմանը կնպաստի մեծածախ շուկաների համակարգի հիմնումը: Սկզբնական փուլում հարկ կլինի հիմնել կենտրոնական մեծածախ շուկա իր տարածաշրջանային բաժանմունքներով: Մեծածախ շուկաների համակարգի ստեղծումը կնպաստի փաթեթավորման, որակի վերահսկման, պահպանման, ներքին և արտաքին շուկաներում իրացման գործընթացի բարելավմանը և ընդհանուր առմամբ ներկայիս շուկայական հարաբերությունների կատարելագործմանը:

Հանրապետությունում գյուղատնտեսական մեծածախ շուկաների համակարգի ներդրումը, սկզբնական փուլում, հնարավոր է համարվում ձևավորել բաժնետիրացման սկզբունքով, որին իր մասնակցությունը պետք է ունենա նաև պետությունը: Գյուղատնտեսական մեծածախ շուկայի համակարգի ձևավորումը նպատակահարմար է համարվում իրականացնել մրցութային կարգով, որի գրավիչ պայմանը կլինի պետության մասնակցությունը (բաժնեմասը) և հնարավորություն կտրվի մասնավոր բաժնեմասը տնօրինող սեփականատերերին, մատչելի ժամանակահատվածում, հետ գնել պետական բաժնեմասը: Գյուղատնտեսական մեծածախ շուկաների համակարգում, մեկնարկային փուլում, պետության մասնակցության մասը նպատակահարմար է համարվում 30-60%-ի սահմաններում:

Ռիսկերից խուսափելու համար մրցույթները նպատակահարմար է կազմակերպել առանձնացված՝ առանձին հավաքման կետերի և կենտրոնական մեծածախ շուկայի համար: Յուրաքանչյուր մրցույթին կմասնակցի առանձին տնտեսավարող սուբյեկտ: Գյուղատնտեսական մթերքների մեծածախ շուկայի ձևավորվող համակարգը սկզբնական փուլում նպատակահարմար է ծառայեցնել բուսաբուծական մթերքների իրացմանը:

Գյուղմթերքների մեծածախ շուկան պետք է գործի հանրապետության ամբողջ տարածքում, ուստի շատ կարևոր է այդ համակարգի ճիշտ տեղաբաշխումը: Սկզբնական փուլում մեծածախ շուկայի կառույցների՝ հավաքման կետերի ձևավորման համար հիմք են ընդունվել 3-րդ աղյուսակում տրված տվյալները:

Հաշվի առնելով բուսաբուծական մթերքների ապրանքային մասի հաշվարկային բեռնաշրջանառությունը՝ հաշվարկված մարզկենտրոնների և մայրաքաղաքի միջին համակշռված հեռավորությունով և հաշվի առնելով նաև հավաքման կետերի համաչափ տեղաբաշխման և զուտ հեռավորության գործոնը, նպատակահարմար է համարվում հավաքման կետերի ձևավորումը Արարատ, Արմավիր, Գավառ, Վանաձոր, Գյումրի, Գորիս քաղաքներում: Վերջինը կծառայի նաև ԼՂՀ-ից գյուղատնտեսական մթերքների հավաքման համար:

Երևանում անհրաժեշտ կլինի հիմնել 2 կենտրոնական մեծածախ շուկա, որոնք գործունեություն կկրականացնեն տարածաշրջանային կառույցների հետ: Արտահանման գործընթացի խթանման նպատակով հետագայում անհրաժեշտ կլինի հավաքման կետեր տեղակայել նաև Մեղրիում և Բագրատաշենում:

Հանրապետությունում գյուղատնտեսական մեծածախ շուկայի համակարգի ձևավորումը պահանջում է մեծածավալ ներդրումներ: Ըստ մոտավոր գնահատման՝ մեկ հավաքման կետի համար միջին հաշվով կպահանջվի կատարել 115.0 մլն դրամի ներդրումներ: Ընդհանուր ներդրումները հավաքման կետերի համար կկազմեն շուրջ 690 մլն դրամ: Իսկ կենտրոնական շուկայի կառուցման համար պահանջվող ներդրումները հնարավոր կլինի գնահատել նախագծանախահաշվային փաստաթղթերի կազմումից հետո:

Մեծածախ շուկաների համակարգի ձևավորումը տարածաշրջանային մակարդակով նպատակահարմար է իրականացնել կոոպերացիայի սկզբունքով: Մեծածախ շուկաների գործունեության համար կարևորագույն պայման է՝ գյուղացիական տնտեսությունների և գյուղմթերքներ արտադրող այլ տնտեսավարող սուբյեկտների և տարածաշրջանային կառույցների հետ պայմանագրային փոխհարաբերությունների հաստատումը, որոնց հիման վրա պետք է ապահովվի փոխհամաձայնեցված աշխատանքը Երևանի կենտրոնական մեծածախ շուկաների և արտահանման գործառույթ ունեցող տնտեսավարողների հետ:

Աղյուսակ 3

Գյուղատնտեսական մթերքների մեծածախ շուկայի տեղաբաշխման հիմնավորման համար հաշվարկային ցուցանիշներ*

	Մարզերի անվանումը	Համախառն արտադրանքի կառուցվածքը, %	Բուսաբուծական հիմնական մթերքների (հացահատիկ, կարտոֆիլ, բանջար, բոստան, պտուղ, խաղող) ծավալը հազ. տոննա	Բուսաբուծական հիմնական մթերքների ապրանքային արտադրանքի ծավալի գնահատականը, հազ. տոննա	Տեսակարար կշիռը, %	Մարզկենտրոնները	Մարզկենտրոնի հեռավորությունը Երևանից, կմ	Երևանի հետ բեռնաշրջանառության հաշվարկային ծավալը, հազ. տկմ	Երևանի հետ համակշռված հեռավորություն (61.9 կմ) համար հաշվարկված բեռնաշրջանառություն, հազ. տկմ	Տեսակարար կշիռը, %
1	Արագածոտն	7.5	168.7	67.4	5.5	Աշտարակ	20	1348	4172.1	5.6
2	Արարատ	13.0	519.6	417.5	34.2	Արտաշատ	29	12107.5	25843.3	34.6
3	Արմավիր	15.1	412.7	352.9	28.9	Արմավիր	48	16939.2	21844.5	29.2
4	Գեղարքունիք	14.3	432.4	179.6	14.7	Գավառ	98	17600.8	11117.2	14.9
5	Լոռի	10.2	100.1	28.5	2.3	Վանաձոր	120	3420	1764.2	2.4
6	Կոտայք	9.7	80.1	45.3	3.7	Հրազդան	50	2265	2804.1	3.7
7	Շիրակ	10.1	195.4	60.2	4.9	Գյումրի	116	6983.2	3726.4	5.0
8	Սյունիք	9.3	101.1	39.9	3.3	Կապան	316	12608.4	2469.8	3.3
9	Վայոց ձոր	4.4	20	5.4	0.4	Եղեգնաձոր	119	642.6	334.3	0.4
10	Տավուշ	5.5	58.1	11.5	0.9	Իջևան	137	1575.5	711.9	1.0
11	Երևան	1.0	22.5	11.3	0.9	Երևան				
	Ընդամենը	100.0	2110.7	1219.5	100.0			75490.2	74787.6	100.0

* հիմք է ընդունվել երեք տարվա միջին տվյալները

Մեծածախ շուկաների համակարգը պետք է ապահովված լինի համապատասխան տրանսպորտային և պահպանման (սառնարանային) և տեղեկատվական ենթակառուցվածքներով:

Մեծածախ շուկաների ցանցի ձևավորումը հնարավորություն կընձեռի զգալիորեն կրճատել գյուղատնտեսական մթերքների կորուստները, բարձրացնել ապրանքայնության մակարդակը, ինչպես նաև ավելացնել գյուղացիական տնտեսությունների եկամուտները և հարկային մուտքերը: Այն պայմաններ կստեղծի գյուղատնտեսական մթերքների արտահանման գործընթացի կազմակերպման համար:

Մասնավորապես համակարգի ներդրումից ակնկալվում է հետևյալ արդյունքները՝

- գյուղատնտեսական մթերքների ապրանքայնության մակարդակը կբարձրանա 10-15 տոկոսային կետով,
- առավել արդարացի կբաշխվի գյուղատնտեսական մթերքների իրացումից ստացված հասույթը,

- պայմաններ կստեղծվի գյուղմթերքների արտադրողներից մինչև սպառողը արտադրանքների ազատ շարժի համար,
- հավաքման կետերի ձևավորումով ըստ գնահատման կստեղծվի շուրջ 120 նոր աշխատատեղ, իսկ կենտրոնական շուկաների ձևավորումը գրեթե տասնապատիկ ավել,
- պայմաններ կստեղծվի գյուղատնտեսական մթերքների գործընթացում երաշխավորված պայմանագրային հարաբերությունների արմատավորման համար,
- համակարգի ներդրումը դրականորեն կանդրադառնա գյուղատնտեսության արտադրության ծավալների և արդյունավետության բարձրացման վրա:

ԷԴՈՒՄՐԳ ԴԱԶԱՐՅԱՆ

*ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի թեմայի ղեկավար, տ.գ.դ., պրոֆեսոր*

ՀՐԱԶՅԱ ԾՊՆԵՅՅԱՆ

*ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, տ.գ.դ.*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԿԱՐՏՈՖԻԼԻ ԱՊՐԱՆՔԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱԿԱՐԳԱԿԻ ԵՎ ԿԱՐՏՈՖԻԼԱԲՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ԱՐԳՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՉՐԱՑՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Հայաստանի ագրոպարենային համակարգի կայուն զարգացման հիմնախնդրի լուծման ուղղությամբ կարևորվում է կարտոֆիլագործության արդյունավետության բարձրացումը, կարտոֆիլի տրտաթարմացման և վերամշակման խթանումը:

Կարտոֆիլագործությունն ունի նաև ռազմավարական նշանակություն, քանի որ բնակչության սննդամթերքի սպառման կառուցվածքում զբաղեցնում է երկրորդ տեղը, առաջնայնությունը զիջելով միայն հացին, և մեծապես նպաստում է երկրի պարենային անվտանգության ու պարենային անկախության մակարդակի բարձրացմանը:

Լինելով աշխատատար մշակաբույս՝ այն ուրույն դեր է խաղում աշխատանքային ռեսուրսների զբաղվածության ապահովման հիմնախնդրի լուծման գործում: Մեծ տեղ է գրավում ներքին ապրանքաշրջանառության մեջ:

Կարտոֆիլը բարձրարդյունավետ մշակաբույս է: Չբաղեցնելով ցանքատարածությունների շուրջ 10 %-ը՝ այն 2008-2010թթ. միջին տվյալներով ապահովում է հանրապետության բուսաբուծության համախառն արտադրանքի շուրջ 14.7 տոկոսը:

Կարտոֆիլի ինքնաբավության մակարդակը բավականին բարձր է, այն ՀՀ ազգային պարենային հաշվեկշռի տվյալներով 2006, 2007, 2008, 2009, 2010թթ. համապատասխանաբար կազմել է 99.7; 99.0; 99.9; 100.8 և 100.6 տոկոս: 2006-2010թթ. ազգային պարենային հաշվեկշռի կարտոֆիլին առնչվող ցուցանիշները ներկայացվել են 1-ին աղյուսակում:

2010թ. արտադրվել է 482.0 հազ. տոննա կարտոֆիլի բերք, որը 2002թ. հետո ընկած ժամանակահատվածում ամենացածր ցուցանիշն է: Վերջինս հետևանք է անբարենպաստ բնակլիմայական պայմանների և մշակության տարածքների կրճատման: Կարտոֆիլի արտադրության ծավալները՝ ըստ հանրապետության մարզերի 2006-2010թթ. համար ներկայացված է 2-րդ աղյուսակում:

2006-2010թթ. վիճակագրական տվյալներով հանրապետությունում արտադրվող կարտոֆիլի համախառն արտադրանքի շուրջ 47.2 %-ը բաժին է ընկնում ՀՀ Գեղարքունիքի մարզին:

Հանրապետությունում կարտոֆիլի ապրանքայնության մակարդակի վերաբերյալ պատկերացում է տալիս 3-րդ աղյուսակի տվյալները: